

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2022. № 10.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2022.10.4>

УДК 338.439

О. С. Мордовцев,

к. е. н., старший науковий співробітник, Український Державний Науково-Дослідний Інститут «Ресурс»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1653-5440>

Н. Е. Аванесова,

д. е. н., професор, завідувач кафедри менеджменту та публічного адміністрування, Харківський національний університет будівництва та архітектури

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3636-9769>

Ю. І. Сергієнко,

аспірант кафедри економіки та бізнесу, Харківський національний університет будівництва та архітектури

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9957-3631>

ПРОДОВОЛЬЧА СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ У ВОЄННИЙ ЧАС

O. Mordovtsev,

PhD in Economics, Senior Researcher, Ukrainian State Research Institute "Resource"

N. Avanesova,

Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department of Management and Public Administration, Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture

J. Sergienko,

Postgraduate student of the Department of Economy and Business, Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture

FOOD STRATEGY OF THE STATE IN THE SYSTEM OF NATIONAL ECONOMIC SECURITY IN WARTIME

У статті було проведено теоретико-методичне обґрунтування загальних продовольчих стратегічних напрямів та розробка практичних стратегічних орієнтирів щодо зміцнення системи національної економічної безпеки у воєнний час. Виявлено, що трансформація загроз національній економічній безпеці на сучасному етапі потребує створення такої системи державного управління, яка здатна гнучко та злагоджено реагувати на раптові зміни макроекономічного середовища та геополітичних факторів на основі реалізації доктрини національної економічної безпеки у продовольчому секторі, що визначає зміст державної соціально-економічної політики та функції державної влади. Узагальнені та систематизовані стратегічні пріоритети в забезпеченні продовольчої безпеки. Доведено, що на сьогоднішній день всі перераховані вище загальні стратегічні пріоритети щодо забезпечення національної економічної безпеки в продовольчій сфері в узагальненому і відкоригованому вигляді, повинні знайти своє відображення в сучасній доктрині продовольчої безпеки, яка б урахувала воєнні та поствоєнні виклики, ризики, загрози та небезпеки внутрішнього і зовнішнього мінливого соціально-економічного та політичного середовища. Розроблені практичні стратегічні орієнтири щодо зміцнення системи національної економічної безпеки у воєнний час, а саме: повернення до виваженого аграрного протекціонізму, спрямованого на досягнення розумного балансу між імпортом продовольства та його експортом; розробка інструментів реалізації непрямих методів бюджетної підтримки товаровиробників в аграрному секторі; інтеграція в єдину систему державної підтримки продовольчої галузі; структурна перебудова в бік одного з «м'яких» варіантів мобілізаційної економіки; розвиток продовольчої галузі вищир, яке спрямовано на дефрагментацію економічного простору України та забезпечення просторової єдності країни; вирішення дилеми між продовольчою незалежністю та економічною доступністю продовольства шляхом збільшення доступності ринків та реалізації наявних і перспективних переваг українського агропромислового комплексу. Визначені напрями подальшого дослідження щодо практичного впровадження та реалізації зазначених стратегічних орієнтирів.

The article provided a theoretical and methodological justification of general food strategic directions and the development of practical strategic guidelines for strengthening the system of national economic security in wartime. It was revealed that the transformation of threats to national economic security at the current stage requires the creation of such a state management system that is able to flexibly and

coherently respond to sudden changes in the macroeconomic environment and geopolitical factors based on the implementation of the doctrine of national economic security in the food sector, which determines the content of the state socio-economic policies and functions of state power. Generalized and systematized strategic priorities in ensuring food security. It has been proven that to date all of the general strategic priorities listed above for ensuring national economic security in the food sphere in a generalized and adjusted form should be reflected in the modern doctrine of food security, which would take into account war and post-war challenges, risks, threats and dangers of internal and external changing socio-economic and political environment. Practical strategic guidelines for strengthening the system of national economic security in wartime have been developed, namely: a return to balanced agrarian protectionism aimed at achieving a reasonable balance between food imports and exports; development of tools for the implementation of indirect methods of budget support for commodity producers in the agricultural sector; integration into a unified system of state support for the food industry; structural restructuring towards one of the "soft" variants of the mobilization economy; wide development of the food industry, which is aimed at defragmentation of the economic space of Ukraine and ensuring the spatial unity of the country; solving the dilemma between food independence and economic availability of food by increasing the availability of markets and realizing the existing and promising advantages of the Ukrainian agro-industrial complex. The directions of further research regarding the practical implementation and implementation of the specified strategic guidelines have been determined.

Ключові слова: *продовольча безпека, економічна безпека державне управління, стратегія, система, індикатори.*

Key words: *food security, economic security, public administration, strategy, system, indicators.*

Постановка проблеми. Особливої актуальності проблеми забезпечення національної економічної безпеки набувають у періоди системних криз, в умовах транзитивності соціально-економічних систем та загострення системних ризиків і небезпек, як внутрішніх, так й зовнішніх. У той час як національна економічна безпека держави зумовлена станом різних сфер соціально-економічного розвитку, серед них слід виділити ті сфери, значення яких зумовлене винятковою функціональною роллю в системі потреб

держави, інформаційного суспільства і людини, зокрема. Вплив продовольчого сектору на національну економічну безпеку не обмежується лише питаннями продовольчої незалежності, економічної чи соціальної доступності продовольства для населення, армії та інших державних інститутів. Через структурно-функціональну обумовленість відносин у макросекторах національного господарства, продовольчий сектор здатний генерувати негативні синергетичні ефекти, які гостро проявляються під час системних криз, в умовах економічної, соціально-політичної та воєнної нестабільності.

Продовольча безпека є проблемою, яка виходить далеко за межі національної економічної безпеки окремих держав. Як глобальна проблема сучасності вона проявляється в різних аспектах міжнародних відносин і впливає на безпеку національних соціально-економічних систем через комплекс зовнішніх загроз. Останні воєнно-політичні події чітко демонструють вразливість продовольчої галузі, коли війна в Україні вкрай загострила проблему голоду у країнах, які імпортували продукти харчування з України та не мали інших вагомих джерел їх надходження.

Отже, ефективність національної економічної безпеки держави визначається здатністю системи до узгодженої реакції на зовнішні фактори на основі формування внутрішніх умов розвитку продовольчої галузі. В умовах системної кризи особливої актуальності набуває трансформація світового порядку, забезпечення продовольчої незалежності країн від коливань економічної та політичної кон'юнктури світового ринку, як умови вирівнювання зовнішніх загроз економічній безпеці держави в умовах ескалації світової політичної кризи.

Трансформація загроз національній економічній безпеці на сучасному етапі потребує створення такої системи державного управління, яка здатна гнучко та злагоджено реагувати на раптові зміни макроекономічного середовища та геополітичних факторів на основі реалізації доктрини національної економічної безпеки у продовольчому секторі, що визначає зміст

державної соціально-економічної політики та функції державної влади.

Таким чином, актуальність теми цього наукового дослідження зумовлено трансформацією внутрішніх і зовнішніх загроз національній економічній безпеці держави та необхідністю актуалізації її стратегічних пріоритетів у продовольчій галузі в сучасних «воєнних» умовах існування України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика пошуку ефективних та реально досяжних стратегічних імперативів щодо зміцнення продовольчого сектору держави як основи для побудови системи національної економічної безпеки є важливою сферою дослідження таких науковців з державного управління, економіки та менеджменту як Алексеєва Я. [1, 6], Урба С.І. [2], Калетнік Г.М., Дармограй О.В. [3], Бабич М.М. [4-5], Горняк О.В., Салюк-Кравченко О.О. [7], Гладій М.В., Лузан Ю.Я. [8], Мостова А.Д. [9], Гринишин В.Є. [10], Ревенко С.О. [11], Башир М., Шіліці С. [12] та інші. Натомість, незважаючи на досягнення цих вчених щодо визначення стратегій розвитку продовольчої галузі та її місця в загальній системі національної економічної безпеки залишаються не визначеними питання систематизації стратегічних пріоритетів продовольчої доктори нашої країни, а так розробка практичних рекомендацій щодо їх досягнення.

Мета та завдання дослідження. Метою даної статті є теоретико-методичне обґрунтування загальних продовольчих стратегічних напрямів та розробка практичних стратегічних орієнтирів щодо зміцнення системи національної економічної безпеки у воєнний час.

Виклад основного матеріалу. На даний момент держава приділяє особливу увагу розробці стратегічних пріоритетів забезпечення національної економічної безпеки в продовольчому секторі шляхом реалізації політики, спрямованої на сталий соціально-економічний розвиток України в умовах повномасштабного воєнного конфлікту та викликів, які він постійно породжує.

Як було вище зазначено, проблема забезпечення продовольчої безпеки не є проблемою якоїсь однієї країни, її вирішення залежить від ефективності взаємодії між країнами та регіонами. Виходячи з цього, Україна, підвищуючи рівень продовольчої безпеки, сприяє підвищенню глобального рівня продовольчої безпеки, особливо у країнах, які безпосередньо залежать від поставок продуктів харчування з нашої країни.

Відзначимо, що загальні стратегічні пріоритети у забезпеченні продовольчої безпеки включають велику кількість структурних складових, основні з яких можна схематично зобразити на рис. 1.

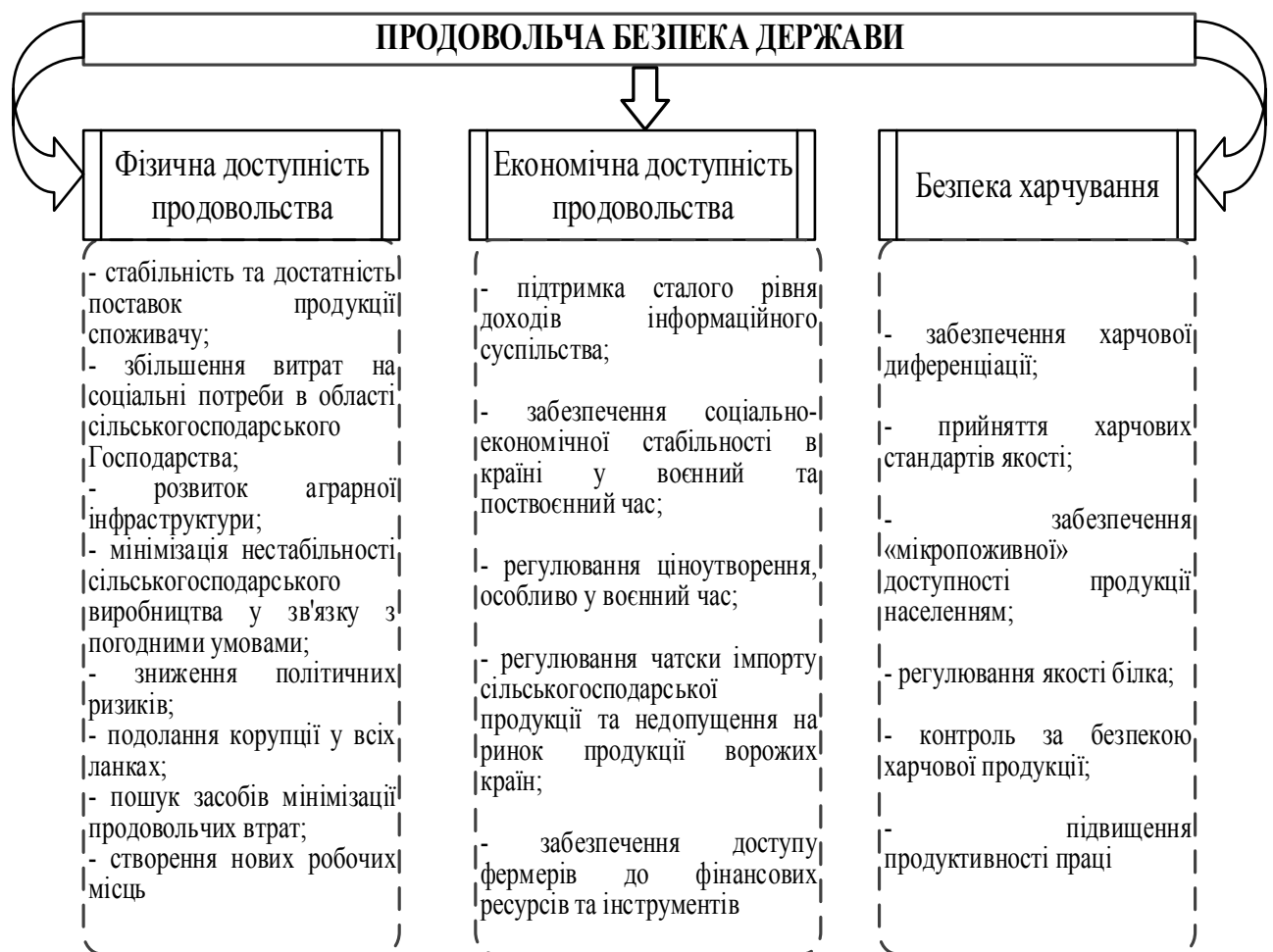

Рис. 1. Узагальнені стратегічні пріоритети в забезпеченні продовольчої безпеки

Джерело: систематизовано автором на основі [1-3]

Рис. 1 та наукові джерела [2-4] дозволяють зробити узагальнений висновок, що у проблемі продовольчої безпеки можна виділити чотири важливі аспекти, зокрема:

I. Стимулювання сільськогосподарських товаровиробників з метою забезпечення достатності продуктів харчування.

Зазвичай в якості основного показника рівня підтримки сільського господарства використовується так звана оцінка підтримки виробників.

II. Забезпечення фізичної доступності продуктів харчування для всіх категорій населення.

Ця категорія оцінює фактори, які впливають на постачання продовольства та легкість доступу до нього всередині країни. Іншими словами досліджується як структурні аспекти визначення здатності країни виробляти та розповсюджувати продукти харчування, так й елементи, які можуть призвести до створення «вузьких місць» у забезпеченні фізичної доступності основних видів продуктів харчування для населення. Фізична доступність вимірюється за допомогою восьми індикаторів (рис. 1).

Внутрішні запаси продовольства частково визначаються мінливістю сільськогосподарського виробництва. Висока нестабільність сільськогосподарського виробництва особливо у воєнний час може мати негативний вплив на продовольчу безпеку, що негативно позначається й на національній та економічній безпеці країни.

У той час нестабільність сільськогосподарського виробництва через погодні умови відображає потенційні проблеми на початку ланцюга постачання продовольства, яке втрачається після збору врожаю і до моменту, коли продукти будуть доставлені споживачеві. Висока частка їжі, яка втрачається під час обробки, виробництва, транспортування та зберігання, часто вказує на значні структурні проблеми в ланцюжку постачання [6].

Оцінка соціальних витрат у сфері сільського господарства необхідна для того, щоб оцінити рівень інновацій, який може вплинути на доступності продукції для споживача. Інвестиції в сільське господарство необхідні для зменшення

голоду та сприяння сталому сільськогосподарському виробництву. Ті частини світу, в яких обсяг коштів у сільському господарстві на одного працівника та державні інвестиції в сільське господарство залишилися на тому ж рівні, зараз є епіцентрами бідності та голоду. Зростання попиту в найближчі десятиліття призведе до збільшення тиску на природні ресурси. Стійке викорінення голоду вимагатиме значного збільшення обсягів інвестицій у сільське господарство, а також підвищення їх ефективності. Фермери є найбільшими інвесторами в сільське господарство в країнах, що розвиваються, і повинні бути в центрі будь-якої стратегії, спрямованої на збільшення інвестицій у цей сектор. Але для того, щоб вони більше інвестували в сільське господарство, необхідно створити відповідні умови, які ґрунтуються на економічних стимулах і сприятливому кліматі. Державні інститути також несуть особливу відповідальність за надання допомоги дрібним землевласникам у подоланні обмежень, з якими вони стикаються під час розширення своїх виробничих активів, і забезпечення того, щоб великомасштабні інвестиції в сільське господарство були соціально орієнтованими та екологічно стійкими. Державні інвестиції в сільське господарство є вирішальною складовою забезпечення сприятливого клімату для приватних інвестицій у цей сектор. Державні органи влади повинні спрямовувати державні ресурси на створення основних суспільних благ з високою економічною та соціальною віддачею.

Оцінка сільськогосподарської інфраструктури передбачає дослідження трьох життєво важливих складових цієї інфраструктури, зокрема: наявності відповідних запасів сільськогосподарських культур, їх якості та транспортної інфраструктури. Запаси врожаю необхідні для мінімізації продовольчих втрат, полегшення переміщення товарів і забезпечення країни на випадок труднощів з постачанням продовольства у зв'язку з воєнними діями та іншими супутніми форс-мажорними обставинами [7]. Наявність транспортної інфраструктури повинна сприяти ефективному розподілу продовольчих запасів. Без розгалуженої транспортної мережі наша держава буде стикатися з труднощами в доставці продуктів харчування, особливо в сільській й віддалені частини країни, або в прифронтові регіони.

Проте налагоджена інфраструктура також може бути під загрозою через корупцію та воєнну нестабільність країни, які обмежують доступ до їжі через такі аспекти, як блокування транспорту або скорочення міжнародних зобов'язань щодо надання продовольчої допомоги. Це також може створити розрив у ланцюжку постачання, оскільки невизначеність або прямий воєнний конфлікт зменшує здатність і бажання людей постачати продукцію.

Таким чином, фізична доступність залежить від внутрішнього виробництва та можливості імпорту продуктів харчування. Вітчизняне виробництво визначається порівняльними перевагами країни у виробництві основних продуктів харчування та ефективністю цього виробництва. В той же час не слід забувати, що навіть якщо країна здатна самостійно виробляти значну кількість сільськогосподарської продукції, але не має достатньо розвиненої ринкової інфраструктури або бути у стані постійного воєнно-політичного конфлікту, фізична доступність продовольства все одно буде низькою.

III. Підтримка економічної доступності продовольства.

Економічна доступність продовольства означає, що рівень купівельного попиту населення при сформованих цінах забезпечує можливість придбання населенням основних харчових продуктів в обсягах і асортименті, не нижче встановлених раціональних норм споживання, необхідних для забезпечення здоров'я і активного життя людини [7]. Зазначимо, що вона вимірюється через шість індикаторів, які проілюстровані на рис. 1.

В загальному сенсі, економічна доступність продуктів харчування залежить від доходів населення та рівномірності їх розподілу. Чим вищий рівень бідності в країні, тим ширша група населення, з недостатнім доступом до продуктів харчування. Оскільки сільська бідність в Україні, як правило, переважає над міською, а чистим покупцем продовольства є досить значна частина сільського населення, помилково вважати, що вирішення проблеми економічної доступності продовольства лежить у сфері збільшення доходів саме цієї частини населення за рахунок зростання цін на сільськогосподарську продукцію. Це призведе до зростання бідності в містах. Зростання доходів аграрного населення може

відбуватися й за рахунок підвищення ефективності виробництва, але це неминуче тягне за собою вивільнення сільських жителів з аграрного сектора. Неаграрна сільська зайнятість має певний потенціал зростання, але зазвичай основна маса вивільнених працівників направляється в міста. Якщо там немає джерел доходу, то проблема голоду просто переміщається із села в місто. Тому, можна зробити висновок, що основним і кардинальним вирішенням проблеми економічної доступності продовольства є забезпечення економічного зростання і справедливий розподіл доходів від цього зростання.

IV. Стале забезпечення безпеки харчування усіх верст населення, яке вимірюється за допомогою індикаторів, що показані на рис. 1.

Диверсифікація харчування означає оцінку частки некрохмалистих продуктів у раціоні населення. Їжа, яка складається з більшого відсотка некрохмалистих продуктів, має більше поживних речовин. Країни з високим рівнем диверсифікації належать до добре розвинутих європейських країн, на чолі зі Швейцарією, де 76% продуктів харчування становлять некрохмалисті продукти. Навпаки, країни з низьким рівнем доходу, африканські та деякі азійські країни, мають низький відсоток диверсифікації (менше ніж 25-30 %) [8].

Інший показник відображає наявність «мікропоживну» доступність. Цей комплексний індикатор враховує три речовини — вітамін А, залізо тваринного і рослинного походження [9].

Індикатор якості білка вимірює кількість грамів спожитого якісного білка на основі наявності дев'яти амінокислот [9].

Наявність в країні стандартів харчування свідчить про те, що держава піклується про своє населення, а також це може бути стратегічним орієнтиром розвитку країни. Цей показник також показує, чи є в країні контроль або моніторинг продуктів харчування [10].

Таким чином, на сьогоднішній день всі перераховані вище загальні стратегічні пріоритети щодо забезпечення національної економічної безпеки в продовольчій сфері в узагальненому і відкоригованому вигляді, повинні знайти своє відображення в сучасній доктрині продовольчої безпеки, яка б ураховувала

воєнні та поствоєнні виклики, ризики, загрози та небезпеки внутрішнього і зовнішнього мінливого соціально-економічного та політичного середовища.

Виходячи з цього, важливими стратегічними імперативами аграрної політики держави повинні бути наступні, зокрема: соціальна спрямованість, удосконалення системи оподаткування, довгострокове кредитування та інвестиційна діяльність, посилення консалтингової служби, державна підтримка науково-технічних інновацій та інноваційних технологій, регулювання аграрного сектору. ринок землі, пошук шляхів фінансового оздоровлення або реструктуризації бізнесу неплатоспроможних агроформувань, розробка ефективної теорії ризиків в агропромисловому комплексі та прогнозів розвитку (на основі сучасних математичних моделей), оцінка наслідків глобалізації та розробка заходів захисту сільгоспвиробників [11-12]. Доцільними, на нашу думку, є довгострокові цільові програми розвитку селищ з урахуванням специфіки розподілу трудових ресурсів за об'єднаними територіальними громадами із створенням сприятливих умов для молоді. Перерозподіл окремих функцій державного управління агропромисловим комплексом на користь міських органів влади має бути пов'язаний із здійсненням ефективної державної політики майнових і земельних відносин, комплексним розвитком сільськогосподарських поселень, розвитком науково обґрунтованих довгострокових ініціатив – щодо впровадження стратегій сталого розвитку агропромислового комплексу в цілому.

В той же час, стратегія структурного вдосконалення сільськогосподарського виробництва має враховувати трансформацію існуючих сировинних зон у спеціалізовані та високоінтенсивні, що супроводжується інвестиційними проектами та виділенням коштів для забезпечення достатніх обсягів високоякісної сировини. Розробка конкретних продуктових програм регулювання виробництва та реалізації продукції за лінією «виробництво – споживач продукту» дозволить підвищити соціально-економічну ефективність продовольчої системи агропромислового комплексу України в сучасний кризовий час.

Також слід зауважити, що у сучасній агропродовольчій політиці нашої країни має відображатися такі конструктивні складові, зокрема: розвиток

спеціалізованого сільськогосподарського виробництва та переробних потужностей на базі діючих підприємств; система рослинництва, тваринництва, сільського господарства та їх підгалузей; прогнозування обсягів продовольчого забезпечення з урахуванням доходів населення; активізація механізму державного регулювання економічних міжгалузевих відносин в агропромисловому комплексі; застосування методології та методології стратегічного управління з визначенням пріоритетів у базових галузях агропромислового комплексу [11-12].

Система заходів має містити «архітектуру» підвищення родючості ґрунтів, розвитку тваринництва, технічного переоснащення організацій, підтримки особистих фермерських господарств, реалізацію інвестиційних проектів з переробки продукції, кадрового забезпечення, розвитку малого бізнесу та сфери послуг. Така політика має передбачати: комплексний розвиток територій, облаштування інфраструктури, посилення державної допомоги житловому будівництву, зростання доходів селищ від усіх видів діяльності, формування ефективного високотехнологічного конкурентоспроможного агропромислового комплексу з активним просуванням товарів. і сировини (при забезпеченні його максимальної переробки) на місцеві, міжрегіональний та зовнішній ринки.

Здійснення комплексу заходів щодо збільшення обсягів виробництва традиційних видів харчової та переробної промисловості та створення нового покоління продукції з підвищеною харчовою та біологічною цінністю. Це має поєднувати:

- по-перше, прагнення овочепереробних підприємств до виробництва продукції зі споживчими властивостями, що відповідає світовим аналогам (для просування на міжнародні ринки та задоволення потреб споживачів цих країн);

- по-друге, оптимізація виробничих потужностей комбікормової промисловості для переходу на використання зерна у вигляді збалансованого за вмістом поживних речовин комбікорму;

- по-третє, створення перспективних напрямків виробництва;

- по-четверте, розробка сучасних технологій переробки плодів і ягід, плодоовочевої сировини;

– по-п'яте, оптимізацію розміщення виробничих потужностей з урахуванням формування високоінтенсивних спеціалізованих зон переробки сировини, природно-кліматичних умов, наявності трудових ресурсів, переробних потужностей, локалізації сил для первинної переробки сировини на виробничих ділянках, поглибленої переробки на основі високотехнологічних технологій, відновлення великих спеціалізованих підприємств і створення інтегрованих структур.

Якщо розглядати поставлену проблему у нашому дослідженні з точки зору системного підходу, то продовольчий комплекс виступає, поряд з паливно-енергетичним, як підсистема національної економіки, яка визначає сьогодні стан економічної безпеки держави в цілому. Вплив продовольчого сектору на національну економічну безпеку є ширшим і не обмежується лише питаннями продовольчої безпеки, оскільки він виконує інтеграційну функцію, що зумовлює нівелювання загроз, викликаних конфліктами між елементами економічної системи. Проте саме продовольча безпека виступає тим системоутворюючим стрижнем, навколо якого будуються деструктивні, загрозливі чи структурні зв'язки, що визначають національну економічну безпеку держави.

Таким чином, забезпечення національної економічної безпеки в продовольчій сфері передбачає вирішення дилеми «економічна незалежність-економічна доступність». Продовольча незалежність сприймається як стан соціально-економічного розвитку, за якого відсутність імпорту продовольства не призводить до продовольчої кризи. Іншими словами, продовольча незалежність означає, насамперед, фізичну доступність продовольства, яке в умовах економічної, політичної та воєнної нестабільності має забезпечувати не менше 80% річної потреби населення в продуктах харчування відповідно до фізіологічних норм харчування.

З вищедослідженого можна зробити висновок, що сучасний стан соціально-економічного та політичного розвитку України зумовлює необхідність розробки стратегічних пріоритетів у продовольчій галузі для зміцнення національної

економічної безпеки та виживання країни в умовах воєнного та поствоєнного часу, зокрема:

1. Повернення до виваженого аграрного протекціонізму, спрямованого на досягнення розумного балансу між імпортом продовольства та його експортом. Водночас необхідно шукати ефективний механізм стимулювання продуктивності в аграрному секторі. Зміна вектору державної підтримки може переломити ситуацію в агропромисловому комплексі. Бюджетна підтримка в першу чергу має бути спрямована на розвиток технологічної бази галузі, а обсяг коштів, які виділяються фермерським господарствам, напряду залежить від того, скільки вони інвестують в інновації та дотримуються технологічних правил. Необхідно орієнтувати розмір бюджетної підтримки на продуктивність, а не на фізичні показники та розробити критерії доступу до бюджетної підтримки на основі дотримання технологічної дисципліни.

Таким чином, система державної підтримки сільськогосподарських підприємств має стимулювати підприємства, що використовують екстенсивні технології, до освоєння інтенсивних форм виробництва.

2. Розробка інструментів реалізації непрямих методів бюджетної підтримки товаровиробників в аграрному секторі, зокрема: підтримка наукових досліджень, боротьба зі шкідниками та хворобами, підготовка кадрів, розвиток сільської інфраструктури, включаючи електроенергію, дороги і шляхи сполучення, воду. постачання, рекультивація земель тощо.

Для цього необхідний поетапний перехід від діючої системи державної підтримки агропромислового комплексу, орієнтованої переважно на субсидування виробництва, компенсацію собівартості продукції та централізоване кредитування, до системи державної підтримки, яку оснований на програмно-цільовому, вибіркового підхід до підтримки доходів товаровиробників агропромислового комплексу, розвиток інноваційної інфраструктури, удосконалення системи аграрного кредитування, стимулювання попиту на агропромислову продукцію та продовольство.

3. Інтеграція в єдину систему державної підтримки продовольчої галузі, тобто окрім аграрного сегменту потрібно розвивати та модернізувати суміжні галузі – виробництва (сільськогосподарська техніка, мінеральні добрива, комбікорми та пестициди тощо).

4. Структурна перебудова в бік одного з «м'яких» варіантів мобілізаційної економіки, яку спрямовано на розробку механізмів накопичення та активізації інвестиційної діяльності.

5. Розвиток продовольчої галузі вшир, яке спрямовано на дефрагментацію економічного простору України та забезпечення просторової єдності країни. Наразі дослідження щодо просторової диференціації регіонів України показують, що відтік ресурсів з периферії не компенсується припливом інвестицій та інновацій з центру, що звужує базу локальне суспільне відтворення і призводить до деградації соціально-економічних систем депресивних регіонів [12].

6. Вирішення дилеми між продовольчою незалежністю та економічною доступністю продовольства шляхом збільшення доступності ринків та реалізації наявних і перспективних переваг українського агропромислового комплексу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті були проведені дослідження щодо виявлення та систематизації загальних продовольчих стратегічних напрямів та узагальнені стратегічні пріоритети в забезпеченні продовольчої безпеки, зокрема: стимулювання сільськогосподарських товаровиробників з метою забезпечення достатності продуктів харчування; забезпечення фізичної доступності продуктів харчування для всіх категорій населення; підтримка економічної доступності продовольства; стале забезпечення безпеки харчування усіх верст населення. Зроблено висновок, що на сьогоднішній день всі перераховані вище загальні стратегічні пріоритети щодо забезпечення національної економічної безпеки в продовольчій сфері в узагальненому і відкоригованому вигляді, повинні знайти своє відображення в сучасній доктрині продовольчої безпеки, яка б ураховувала воєнні та поствоєнні виклики, ризики, загрози та небезпеки внутрішнього і зовнішнього мінливого соціально-економічного та політичного середовища.

На основі вищесистематизованих пріоритетів розвитку було розроблено практичні стратегічні орієнтири щодо зміцнення системи національної економічної безпеки у воєнний час, а саме: повернення до виваженого аграрного протекціонізму, спрямованого на досягнення розумного балансу між імпортом продовольства та його експортом; розробка інструментів реалізації непрямих методів бюджетної підтримки товаровиробників в аграрному секторі; інтеграція в єдину систему державної підтримки продовольчої галузі; структурна перебудова в бік одного з «м'яких» варіантів мобілізаційної економіки; розвиток продовольчої галузі вшир, яке спрямовано на дефрагментацію економічного простору України та забезпечення просторової єдності країни; вирішення дилеми між продовольчою незалежністю та економічною доступністю продовольства шляхом збільшення доступності ринків та реалізації наявних і перспективних переваг українського агропромислового комплексу.

Ці орієнтири стануть основою для подальших пошуків механізмів щодо їх ефективного впровадження та реалізації на основі удосконалення державних інструментів регулювання, нейтралізації загроз продовольчої сфери та диференціації політики національної економічної безпеки.

Література

1. Alekseeva Ya. Problems of public administration of food security in Ukraine. Nauka i studia : Poland, Przemysl, 2015. № 6(137). P. 51-56.
2. Урба С. І. Теоретико-методичні засади оцінки продовольчої безпеки держави. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. Вип. 25. Ч. 1. С. 106-111.
3. Калетнік Г. М., Дармограй О. В. Методичні підходи до оцінки та аналіз індикаторів продовольчої безпеки України. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2016. № 6. С. 7-20.
4. Бабич М.М. Понятійно-категоріальна сутність продовольчої безпеки. Економіка та держава. 2017. № 6. С. 39-45.

5. Бабич М.М. Формування системи продовольчої безпеки: теорія, методологія, практика: монографія. Миколаїв: вид. відділ МНАУ. 2018. 360 с.
6. Алексеева Я. Наукові засади визначення продовольчої безпеки. Ефективність державного управління. 2015. Вип. 42. С. 100-107.
7. Горняк О.В., Салюк-Кравченко О.О. Оцінка продовольчої безпеки держави на основі регіональних показників. Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. 2016. Т. 21, Вип. 10. С. 17-21.
8. Гладій М.В., Лузан Ю.Я. Аграрні трансформації та селянські господарства в системі продовольчої безпеки України. Економіка АПК. 2020 № 5. С. 6-21.
9. Мостова А. Д. Зовнішньоекономічні аспекти продовольчої безпеки держави. Український журнал прикладної економіки. 2019. Том 4. № 3. С. 86-96.
10. Гринишин В.Є. Методологічні основи дослідження продовольчої безпеки країни. Економіка та держава. 2020. № 2. С. 141-146.
11. Ревенко С. О. Методологічні підходи до оцінки рівня загроз продовольчій безпеці. Агроінком. 2013. № 10. С. 61-64.
12. Bashir M., Schilizzi S. Measuring food security: Definitional sensitivity and implications. Contributed paper prepared for presentation at the 56th AARES annual conference, Fremantle, Western Australia. February 7–10, 2012. URL : <https://www.researchgate.net/publication/227842803> (дата звернення: 20.04.2022).

References

1. Alekseeva, Ya. (2015), “Problems of public administration of food security in Ukraine”, *Nauka i studia*, vol. 6(137), pp. 51–56.
2. Urba, S.I. (2017), “Theoretical and methodological principles of assessing food security of the state”, *Naukovyj visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu*, vol. 25(1), pp. 106–111.

3. Kaletnik, H. M. and Darmohraj, O.V. (2016), “Methodical approaches to the assessment and analysis of food security indicators of Ukraine”, *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktual'ni pytannia nauky i praktyky*, vol. 6, pp. 7–20.
4. Babych M.M. (2017), “Conceptual and categorical essence of food security”, *Ekonomika ta derzhava*, vol. 6, pp. 39-45.
5. Babych, M.M. (2018), *Formuvannia systemy prodovol'choi bezpeky: teoriia, metodolohiia, praktyka* [Formation of food security system: theory, methodology, practice], MNAU, Mykolaiv, Ukraine.
6. Aliksieieva, Ya. (2015), “Scientific principles of determining food security”, *Efektivnist' derzhavnoho upravlinnia*, vol. 42, pp. 100-107.
7. Horniak, O.V. and Saliuk-Kravchenko, O.O. (2016), “Assessment of food security of the state on the basis of regional indicators”, *Visnyk Odes'koho natsional'noho universytetu. Serii: Ekonomika*, vol. 21(10), pp. 17-21.
8. Hladij, M.V. and Luzan, Yu.Ya. (2020), “Conceptual and categorical essence of food security”, *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 6-21.
9. Mostova, A.D. (2019), “Foreign economic aspects of food security of the state”, *Ukrains'kyi zhurnal prykladnoi ekonomiky*, vol. 4(3), pp. 86-96.
10. Hrynyshyn, V.Ye. (2020), Methodological bases of food security research of the country. *Ekonomika ta derzhava*, vol. 2, pp. 141-146.
11. Revenko, S.O. (2013), “Methodological approaches to assessing the level of threats to food security”, *Ahroinkom*, vol. 10, pp. 61-64.
12. Bashir, M. and Schilizzi, S. (2012), “Measuring food security: Definitional sensitivity and implications”, Contributed paper prepared for presentation at the 56th AARES annual conference, Fremantle, Western Australia. February 7–10, available at: <https://www.researchgate.net/publication/227842803> (Accessed 20.04.2022).

Стаття надійшла до редакції 29.09.2022 р.